

๑๐. ปรุจยสุตต

[๒๐] สวตฺถึยํ วิหริตี... ปรุจฺจสมฺบุปฺปาทญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสสามิ ปรุจฺจสมฺบุปฺปนฺเน จ ฌมฺเม, ตํ สฺถนาถ, สวคฺคํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปรุจฺจสุสฺสํ. ภควา เอตทโวจ:

กตโม จ ภิกฺขเว ปรุจฺจสมฺบุปฺปาโท ? ชาตีปรุจฺจา ภิกฺขเว ชรามรณํ, อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานิ สฺฐิตาว สว ธาตุ ฌมฺมฏฺฐิตตา ฌมฺมนิยามตา อิทฺธิปรุจฺยตา, ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ, อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อจฺจุชฺชติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปญฺญูเปติ วิหริตี วิชชติ อุตฺตานิโกโรติ “ปรุสฺสธา”ติ จาห. ชาตีปรุจฺจา ภิกฺขเว ชรามรณํ ฌเปฯ ภวปรุจฺจา ภิกฺขเว ชาตี... อุปฺปาทานปรุจฺจา ภิกฺขเว ภโว... ตณฺหาปรุจฺจา ภิกฺขเว อุปฺปาทานํ... เวทนาปรุจฺจา ภิกฺขเว ตณฺหา... ผสฺสปรุจฺจา ภิกฺขเว เวทนา... สฬายตนปรุจฺจา ภิกฺขเว ผสฺสไธ... นามรूपปรุจฺจา ภิกฺขเว สฬายตนํ... วิญฺญาณปรุจฺจา ภิกฺขเว นามรूपํ... สงฺขารปรุจฺจา ภิกฺขเว วิญฺญาณํ... อวิชฺชาปรุจฺจา ภิกฺขเว สงฺขารา. อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานิ สฺฐิตาว สว ธาตุ ฌมฺมฏฺฐิตตา ฌมฺมนิยามตา อิทฺธิปรุจฺยตา, ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ, อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อจฺจุชฺชติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปญฺญูเปติ วิหริตี วิชชติ อุตฺตานิโกโรติ “ปรุสฺสธา”ติ จาห. อวิชฺชาปรุจฺจา ภิกฺขเว สงฺขารา. อิติ โข ภิกฺขเว ยา ตตฺตร ตถตา อวิตถตา อนนฺถนฺถตา อิทฺธิปรุจฺยตา. อຍံ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปรุจฺจสมฺบุปฺปาโท.

กตเม จ ภิกฺขเว ปรุจฺจสมฺบุปฺปนา ฌมฺมา ? ชรามรณํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ สงฺขตํ ปรุจฺจสมฺบุปฺปนํ ฌยฌมฺมํ วยฌมฺมํ วิรจฺจฌมฺมํ นิโรจฺจฌมฺมํ. ชาตี ภิกฺขเว อนิจฺจา สงฺขตา ปรุจฺจสมฺบุปฺปนา ฌยฌมฺมา วยฌมฺมา วิรจฺจฌมฺมา นิโรจฺจฌมฺมา. ภโว ภิกฺขเว อนิจฺจํ สงฺขโต ปรุจฺจสมฺบุปฺปโน ฌยฌมฺโม วยฌมฺโม วิรจฺจฌมฺโม นิโรจฺจฌมฺโม. อุปฺปาทานํ ภิกฺขเว ฌเปฯ ตณฺหา ภิกฺขเว... เวทนา ภิกฺขเว... ผสฺสไธ ภิกฺขเว... สฬายตนํ ภิกฺขเว... นามรूपํ ภิกฺขเว... วิญฺญาณํ ภิกฺขเว... สงฺขารา ภิกฺขเว... อวิชฺชา ภิกฺขเว อนิจฺจา สงฺขตา ปรุจฺจสมฺบุปฺปนา ฌยฌมฺมา วยฌมฺมา วิรจฺจฌมฺมา นิโรจฺจฌมฺมา. อิมะ วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปรุจฺจสมฺบุปฺปนา ฌมฺมา.

ยโต โข ภิกขเว อริยสาวกสฺส อยญฺจ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อิมํ จ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย สุกฺกิสฺสา โหณฺติ, โสว¹ ปุพฺพนฺตํ วา อฺปชาวิสุตฺติ² “อโหสิ นฺุ ขฺวาทํ อตีตมทฺธานํ, นนฺุ โข อโหสิ อตีตมทฺธานํ, กิ นฺุ โข อโหสิ อตีตมทฺธานํ, กถํ นฺุ โข อโหสิ อตีตมทฺธานํ, กิ นฺุ โข อโหสิ อตีตมทฺธานนฺุ”ติ ? อปรนฺตํ วา อฺปชาวิสุตฺติ “ภวิสฺสามิ นฺุ ขฺวาทํ อนาคตมทฺธานํ, นนฺุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กิ นฺุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กถํ นฺุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กิ นฺุ โข ภวิสฺสามิ นฺุ ขฺวาทํ อนาคตมทฺธานนฺุ”ติ ? เอตฺรหิ วา ปจฺจุปฺปนํ อทฺธานํ อชฺฌตฺตํ กถํถิ ภวิสฺสตี “อหํ นฺุ โขสุมิ, โน นฺุ โขสุมิ, กิ นฺุ โขสุมิ, กถํ นฺุ โขสุมิ, อยํ นฺุ โข สตุโต กุโต อาคโต, โส กุหิ คามิ ภวิสฺสตี”ติ³? เนตํ สฺวานํ วิชฺชตี. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถา หิ ภิกขเว อริยสาวกสฺส อยญฺจ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อิมํ จ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ธมฺมา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย สุกฺกิสฺสาติ. ทสมํ.

๑๐. ปัจจัยสูตร ว่าด้วยปัจจัย

[๒๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ... เขตกรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปัจฉิมสัมปทา และปัจฉิมสัมป็นนธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนอง พระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย **ปัจฉิมสัมปทา** เป็นอย่างไร

คือ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย และกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงดูเถิด

¹ อ. โส วต

² อ. ปฏิจาวิสุตติ

³ กุหิ ภวิสสตีติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี ฯลฯ

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี ...

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ...

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ...

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ...

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ...

เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ...

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ...

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ...

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ...

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ชาติอัน
นั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้
ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้ บรรลุแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด
เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย และกล่าววว่า เธอทั้งหลายจงดูเถิด ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชา
เป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี

ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน)
อนัญญถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทปัจจัยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดัง
พรรณนามาฉะนี้แล

นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท

ปฏิจสมุปบันธรรม เป็นอย่างไร

คือ ชราและมรณะเป็นสภาวะไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มี
ความสิ้นไป มีความเสื่อมไป มีความคลายไป มีความดับไปเป็นธรรมดา

ชาติเป็นสภาวะไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป มี
ความเสื่อมไป มีความคลายไป มีความดับไปเป็นธรรมดา

ภพเป็นสภาวะไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป มี
ความเสื่อมไป มีความคลายไป มีความดับไปเป็นธรรมดา

อุปาทาน ฯลฯ ตัณหา ... เวทนา ... ผัสสะ ... สพายตนะ ... นามรูป ... วิญญาณ ...
สังขารทั้งหลาย ...

อวิชาเป็นสภาวะไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป
มีความเสื่อมไป มีความคลายไป มีความดับไปเป็นธรรมดา

นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปปันนธรรม

เมื่อได้อริยสาวก⁴เห็นปฏิจสมุปบาท และปฏิจสมุปปันนธรรมเหล่านี้ด้วยดี ด้วย
ปัญญาอันชอบ⁵ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นจักเข้าถึงที่สุดเบื้องต้น ว่า ในอดีต
เราได้มีแล้วหรือ ในอดีตเราไม่ได้มีหรือหนอ ในอดีตเราได้เป็นอะไรหนอ ในอดีตเราได้เป็น
อย่างไรหนอ ในอดีตเราเป็นอะไร จึงได้เกิดเป็นอะไรอีก หรือว่า จักเข้าถึงที่สุดเบื้องปลายว่า
ในอนาคต เราจักมีหรือ ในอนาคตเราจักไม่มีหรือ ในอนาคตเราจักเป็นอย่างไรหนอ ใน
อนาคตเราจักเป็นอะไร จึงจักเกิดเป็นอะไรอีก หรือจักมีความสงสัยในปัจจุบันอันเป็นไปใน
ภายใน ณ บัดนี้ว่า เรามีหรือหนอ เราไม่มีหรือหนอ เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ
สัตว์นี้มาจากไหนหนอ เขาก็เป็นผู้ไปที่ไหนหนอ ข้อนี้เป็นไปไม่ได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอริยสาวกเห็นปฏิจสมุปบาทและปฏิจสมุปปันนธรรมเหล่านี้ด้วยดี ด้วย
ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง

ปัจจัยสูตรที่ ๑๐ จบ

⁴ อริยสาวก ในที่นี้หมายถึงพระโสดาบัน (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๒๐/๔๙)

⁵ ปัญญาอันชอบ ในที่นี้หมายถึงมัคคปัญญา คือปัญญาในมรรค หรือปัญญาที่รู้จักมรรคในวิปัสสนา (ส.นิ.อ. (บาลี)
๒/๒๐/๔๗)